

Metodebeskrivelse for vidensnotat om pædagogisk ledelse

Vidensnotatet om pædagogisk ledelse er baseret på en vidensopsamling af international og skandinavisk litteratur om pædagogisk ledelse. Vidensnotatet tager afsæt i en systematisk forskningskortlægning om pædagogisk ledelse udarbejdet af Rambøll og Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning i 2014: *Forskningskortlægning. Pædagogisk ledelse*.

Undersøgelsesspørgsmål og afgrænsning

Undersøgelsesspørgsmålet for vidensnotatet om pædagogisk ledelse er identisk med det undersøgelsesspørgsmål, som er formuleret i kortlægningen fra Rambøll: "Hvilke metoder og indsatser inden for pædagogisk ledelse, herunder evalueringskultur, har effekt på eller betydning for elevers læring, trivsel og udvikling?".

Ligeledes anvendes den samme definition og afgrænsning i videnspakken, som er beskrevet i den eksisterende kortlægning fra Rambøll:

Pædagogisk ledelse afgrænses til ledelse, der er relateret til skolens pædagogiske mål, såsom elevernes læring, trivsel eller udvikling. Kortlægningen er baseret på en forståelse af, at pædagogiske, organisatoriske og administrative aspekter af skoleledelse ikke kan adskilles meningsfuldt fra hinanden. Dette understøttes bl.a. af Robinson, Hohepa & Lloyd (2009), der fremhæver, at skoleledelsens allokering af materielle, intellektuelle og menneskelige ressourcer i overensstemmelse med de pædagogiske mål har stor betydning for børns læring.

Idet skolelederen i praksis uddelegerer mange ledelsesopgaver, indbefatter undersøgelsen af pædagogisk ledelse også uddelegeret ledelseskompetence. Dertil ses både på direkte ledelse og ledelse gennem etablering af faste praksisser, kontekster eller organisatoriske strukturer. Det kunne fx være en evalueringskultur, der i henhold til opdraget har særlig fokus i kortlægningen. Pædagogisk ledelse omfatter dermed også, hvilke redskaber der anvendes til ledelsen af skolen, og hvordan skolen er organiseret.

Evalueringskultur forstås som en fælles praksis, hvorigennem der løbende indsamles systematisk viden om den pædagogiske udvikling på en skole med henblik på at levere feedback om eksisterende praksis og initiativer og/eller pege på muligheder for udvikling og etablering af nye. Evalueringskultur afgrænses til evaluering af specifikke pædagogiske mål med henblik på at styrke elevernes udbytte af undervisningen og er således en

del af den pædagogiske ledelse. Evalueringskulturen dækker både summative og formative evalueringspraksisser. Derimod er der med denne definition ikke fokus på den del af evalueringspraksis, der sigter mod at tilvejebringe dokumentation til det politiske niveau.

Forskningskortlægningen undersøger betydningen af pædagogisk ledelse på henholdsvis elevernes trivsel, læring og udvikling. Trivsel refererer til børns almene psykiske og sociale velvære. Problemadfærd, såsom mobning, vold eller kriminalitet, såvel som patologisk adfærd, er ikke omfattet af kortlægningens trivselsbegreb. Med læring forstås styrkede kundskaber eller færdigheder.

Design for udvikling af vidensnotat

Søgeprocessen

Der er gennemført to separate søgeprocesser: en i forbindelse med international viden og en i forbindelse med skandinavisk viden. Fælles for de to processer er, at der er fokuseret på indsamling af såkaldt metaviden, det vil sige udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område. Her kan der fx være tale om systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskresearch, meta-analyser eller lignende. De skandinaviske søgninger har haft særligt fokus på at identificere praksisnær viden, der er mest muligt omsættelig i en dansk uddannelseskontekst. Der er inkluderet enkeltudgivelser, hvis der ikke var tilstrækkelig skandinavisk metalitteratur.

For vidensnotatet om pædagogisk ledelse gælder det særskilt, at der er gjort brug af den eksisterende forskningskortlægning om pædagogisk ledelse (2014), og at der er suppleret med samme søgestreng på EUD- og gymnasieområdet udelukkende i Education Resources Information Center (ERIC) i forbindelse med den internationale litteratur. Desuden er der gennemført skandinaviske håndsøgninger. Håndsøgningerne er foretaget på udvalgte vidensproducenters hjemmesider fra 2012 og frem til 2017. Derudover er der søgt i skandinaviske databaser fra 2003-14 med samme søgestreng som i Rambøll-kortlægningen, men hvor der udelukkende er inkluderet studier fra EUD- og GYM-området.

Internationale udgivelser

Søgninger

Der er udelukkende søgt efter internationale udgivelser i den internationale database ERIC.

Afgrænsninger

- Der er udelukkende søgt efter udgivelser publiceret på dansk, engelsk, norsk og svensk.
- Der er udelukkende søgt efter udgivelser publiceret i perioden januar 2003 – januar 2014.
- Der er søgt efter udgivelser, der omhandler sammenlignelige skolesystemer, det vil sige skolesystemer i OECD- eller EU-lande.
- Der er udelukkende søgt efter studier, der omhandler EUD- og gymnasieområdet.

Skandinaviske udgivelser

Databasesøgninger

De skandinaviske databasesøgninger er udført i følgende databaser:

- Oria (NO)
- NORA (NO)

- SwePub (SE)
- DIVA (SE)
- Forskningsdatabasen (DK)
- bibliotek.dk (DK)
- Evidensbasen (DK).

Der er så vidt muligt anvendt ens søgestreng (med sproglige tilpasninger) i de forskellige databaser. Da skandinaviske databaser er langt mindre effektive at søge i og indekserer langt færre udgivelser end fx ERIC, har det været nødvendigt at foretage omfattende håndøgninger.

Håndøgninger

Skandinaviske håndøgninger er blevet udført hos centrale vidensproducenter, herunder:

- Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning
- Det Nationale Forskningcenter for Velfærd (SFI)
- Danmarks Evalueringsinstitut (EVA)
- Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning (KORA)
- Rådet for Børns Læring
- Nationalt Center for Erhvervspædagogik
- Gymnasiepædagogik/SDU
- Kunnskapssenter for utdanning
- Utdanningsforskning.no
- Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education (NIFU)
- Velferdsforskningsinstituttet NOVA
- Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga (NOKUT)
- NordForsk
- Skolforskningsinstituttet
- Skolverket
- Skolporten
- ifous.se (innovation, forskning och utveckling i skola och förskola).

Afgrænsninger

- Der er udelukkende søgt efter udgivelser publiceret på dansk, engelsk, norsk og svensk.
- Der er udelukkende søgt efter udgivelser publiceret i perioden efter 2012.

Screening, herunder kriterier for inklusion og eksklusion

Al litteratur er screenet på baggrund af de herunder anførte eksklusionskriterier.

Litteratur identificeret i de internationale søgninger

Inklusion

- Studiet undersøger, hvilke former for pædagogisk ledelse, herunder evalueringskultur, der har effekter på eller betydning for elevers læring, trivsel og udvikling.

Eksklusion

- Forkert dokumenttype: Studiet redegør ikke for empirisk forskning. Følgende betragtes ikke som empirisk forskning: editorials, kommentarer, anmeldelser, policydokumenter, lærebøger, biografier, rent teoretiske udgivelser og konferencepapirer. Specialer, masteropgaver mv. ekskluderes.
- Forkert type studie: Studiet er ikke metalitteratur, det vil sige udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område, fx systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskresearch, metaanalyser eller lignende.
- Forkert udgivelsestidspunkt: Studiet er ikke publiceret i perioden januar 2003 – januar 2014.
- Forkert land: Studiet indeholder ikke data fra OECD- eller EU-lande. Det vil sige, at studiet ekskluderes, hvis empirien ikke er indsamlet i et af disse lande.
- Forkert uddannelsesområde: Studiet undersøger ikke aktiviteter, der finder sted i relation til EUD- eller gymnasieområdet.
- Forkert sprog: Studiet er ikke publiceret på dansk, norsk, svensk eller engelsk.
- Forkert scope: Studiet undersøger ikke effekter på eller af betydning for elevers trivsel, læring og/eller udvikling.
- Forkert scope: Studiet undersøger kun betydningen af vilkår for skoleledelse på elevernes læring, trivsel og/eller udvikling. Udefra definerede forhold, som har betydning for ledelsen af skolerne, såsom skolernes størrelse, autonomi eller baggrundsvariable, er ikke omfattet af pædagogisk ledelse.
- Forkert scope: Studiet ekskluderes, hvis der i studiet kun søges efter effekter, der indtræder efter ungdomsuddannelsesniveaet.
- Forkert scope: Studiet undersøger indsatser eller praksisser på klasserumsniveau, der ikke i undersøgelsen er forbundet med den pædagogiske ledelse af skolen. Det vil sige, at studiet ekskluderes, hvis indsatsen eller praksissen ikke er skolebaseret.

Yderligere screeningskriterier

- Utilstrækkelig information: Studier, der ikke kunne ekskluderes på baggrund af titel-/abstract-screening.

Litteratur identificeret i de skandinaviske søgninger

Inklusion

- Studiet undersøger, hvilke former for pædagogisk ledelse, herunder evalueringskultur, der har effekter på eller betydning for elevers læring, trivsel og udvikling.

Eksklusion

- Forkert dokumenttype: Studiet redegør ikke for empirisk forskning. Følgende betragtes ikke som empirisk forskning: editorials, kommentarer, anmeldelser, policydokumenter, lærebøger, biografier, rent teoretiske udgivelser og konferencepapirer. Specialer, masteropgaver mv. ekskluderes.
- Forkert type studie (NB: anvendes kun, i tilfælde af at der kan identificeres metalitteratur i de skandinaviske søgninger): Studiet er ikke metalitteratur, det vil sige udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område, fx systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskresearch, metaanalyser eller lignende.

For håndsøgninger gælder:

- Forkert udgivelsestidspunkt: Studiet er ikke publiceret i perioden fra januar 2012 og frem.

For databasesøgninger gælder:

- Forkert udgivelsestidspunkt: Studiet er ikke publiceret i perioden januar 2003 – 2014.
- Forkert land: Studiet indeholder ikke data fra OECD- eller EU-lande. Det vil sige, at studiet ekskluderes, hvis empirien ikke er indsamlet i et af disse lande.

For håndsøgninger gælder:

- Forkert uddannelsesområde: Studiet undersøger ikke aktiviteter, der finder sted i relation til grundskole-, EUD- eller gymnasieområdet.

For databasesøgninger gælder:

- Forkert uddannelsesområde: Studiet undersøger ikke aktiviteter, der finder sted i relation til EUD- eller gymnasieområdet.
- Forkert sprog: Studiet er ikke publiceret på dansk, norsk, svensk eller engelsk.
- Forkert scope: Studiet undersøger ikke effekter på eller af betydning for elevers trivsel, læring og/eller udvikling.
- Forkert scope: Studiet undersøger kun betydningen af vilkår for skoleledelse for elevernes læring, trivsel og/eller udvikling. Udefra definerede forhold, som har betydning for ledelsen af skolerne, såsom skolernes størrelse, autonomi eller baggrundsvariable, er ikke omfattet af pædagogisk ledelse.
- Forkert scope: Studiet undersøger indsatser eller praksisser på klasserumsniveau, der ikke i undersøgelsen er forbundet med den pædagogiske ledelse af skolen. Det vil sige, at studiet ekskluderes, hvis indsatsen eller praksissen ikke er skolebaseret.

Side
5/7

Yderligere screeningskriterier

- Utilstrækkelig information: Studier, der ikke kunne ekskluderes på baggrund af titel/abstract-screening.
- Diskussion: Der er tvivlsspørgsmål i forhold til inklusion/eksklusion, der skal drøftes med en kollega.

Screeningsproces

Screeningen foregik i tre trin: 1) Den samlede litteratur, som blev identificeret i søgningen, blev gennemgået på baggrund af titler, årstal og eventuelt abstracts. 2) Den litteratur, som var tilbage efter screeningen i trin 1 (cirka 60 studier), blev screenet på baggrund af titler, årstal og abstracts med henblik på at nedbringe antallet af studier til et antal, som var realistisk at inddrage i videnskondenseringen (33 studier). 3) I forbindelse med videnskondenseringen blev et antal studier ekskluderet efter gennemlæsning af studierne. Den anvendte referenceliste indeholder 20 studier.

Yderligere litteratur

I forbindelse med gennemlæsningen af litteraturen blev et mindre antal studier identificeret ved hjælp af referencer i de studier, der var identificeret i søgningerne. Disse studier blev inkluderet i referencelisten og blev videnskondenseret.

I vidensnotatet er der desuden foreslået relevant dansk litteratur, som beskriver forskningen inden for pædagogisk ledelse. Denne litteratur er foreslået på baggrund af forslag fra ekspertgruppen og håndsøgninger.

Videnskondensering

Efter søge- og screeningsprocessen beskrevet ovenfor er de centrale resultater og konklusioner fra udgivelserne blevet systematisk registreret og kondenseret med henblik på at besvare følgende spørgsmål:

- Hvad kan man lære af den internationale forskning?
- Hvad ved man fra kontekstnær skandinavisk forskning og vidensproduktion?
- Hvordan kan denne viden bringes i anvendelse?

Analyserammen for videnskondenseringen af hvert studie udgøres af fem centrale temaer inden for pædagogisk ledelse, som er beskrevet i forskningskortlægningen fra Rambøll: 1) udvikling af skolens professionelle kapacitet, 2) organisering af den samarbejdende skole, 3) læringskultur og faglig progression, 4) skolelederens rolle i udviklingen af undervisningspraksis og 5) evalueringskultur.

Derefter er produktionen af det egentlige vidensgrundlag til videnspakken gennemført, hvor fokus har været på formidling i en kort og anvendelsesorienteret form efter følgende principper:

- Fokus på målgruppen (læringskonsulenter og praktikere) og på lokal anvendelse af den indsamlede viden
- Fokus på en pointetrevet formidling, hvor de mest centrale og anvendelige pointer i vidensgrundlaget klart og konkret fremhæves
- Fokus på hele eller dele af omsættelige indsatser, der meningsfuldt kan bringes i spil og/eller afprøves i den lokale kontekst
- Fokus på forskelle og ligheder mellem ungdomsuddannelsesniveaue og grundskoleniveaue.

Side

6/7

Ekspertgruppe

En ekspertgruppe bestående af 1) Helle Bjerg, pædagogisk leder og souschef, Skolen på Grundtvigsvej, og ekstern lektor, Aarhus Universitet, og 2) Justine Grønbæk Pors, lektor, ph.d., Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, CBS, har gennemlæst listen over de udgivelser, der er identificeret i litteratursøgningen, og har tilføjet relevant kernelitteratur, som ikke allerede var fundet i søgningen. Desuden har ekspertgruppen på baggrund af et fastlagt skema foretaget et fagligt review af et udkast til vidensnotatet.

Læringskonsulenters kommentarer til vidensnotatet

EVA præsenterede vidensnotatet for Undervisningsministeriets læringskonsulenter på deres månedsmøde i juni 2017¹. På mødet drøftede cirka 100 læringskonsulenter fra grundskole-, gymnasie- og EUD-området anvendelsen af vidensnotatet. EVA modtog kommentarer fra læringskonsulenterne om, 1) hvordan læringskonsulenterne oplevede vidensnotatets anvendelighed i forhold til deres arbejde på skolerne, og 2) hvor læringskonsulenterne så styrker eller faldgruber, som EVA skulle være opmærksom på i forhold til færdiggørelsen af notatet.

---

¹ På månedsmødet blev læringskonsulenterne ikke alene bedt om at forholde sig til vidensnotatet, men også til plakaten og udviklingsredskabet, der indgår i Viden om Pædagogisk ledelse.

Kommentarerne fra læringskonsulenterne blev systematisk noteret og analyseret og er efterfølgende blevet anvendt til at kvalificere vidensnotatet.

Afprøvning af vidensnotat og udviklingsredskab

Efter at videnspakken blev præsenteret for den samlede gruppe af læringskonsulenter (juni 2017), blev videnspakken afprøvet i praksis. Afprøvningen havde til formål at skabe indblik i, hvordan videnspakken understøtter to forskellige brugssituationer, som er beskrevet i de følgende afsnit.

Læringskonsulenternes understøttelse af skolernes arbejde

Læringskonsulenterne har afprøvet videnspakken på skoler, der allerede var i et forløb med læringskonsulenterne. Undervisningsministeriet udvalgte en skole fra henholdsvis grundskole-, gymnasie- og EUD-området. Den tidsmæssige ramme betød, at det ikke var muligt for læringskonsulenterne at følge skolerne i alle dele af et selvevalueringsforløb. Der var derfor alene fokus på opstarten af forløbet, det vil sige læringskonsulenternes første møde med skolens ledelse. Læringskonsulenterne reflekterede over følgende spørgsmål i forbindelse med afprøvningen:

- 1 Hvordan understøtter videnspakken læringskonsulenternes rammesætning for den proces, der skal foregå på skolen?
- 2 Hvordan understøtter videnspakken læringskonsulenternes rolle i forbindelse med arbejdet med at understøtte den proces, der skal foregå på skolen?
- 3 Hvordan spiller videnspakken indholdsmæssigt sammen med det fokusområde, skolen skal arbejde med?
- 4 Hvordan forventes videnspakken at kunne understøtte og kvalificere den videre proces, der skal foregå?
- 5 Hvilke forhold i læringskonsulenternes arbejde med at understøtte skolernes arbejde dækkes ikke af videnspakken? Hvad ville det fx kræve, hvis videnspakken i højere grad skulle understøtte en god selvevalueringsproces på skolen?

Efter afprøvningserne afholdt EVA et tværgående møde og et fokusgruppeinterview med de læringskonsulenter, der stod for afprøvningserne. På et opfølgende møde mellem EVA og Undervisningsministeriet blev det indkredset, hvilke justeringer der var behov for.

Skolernes egen brug af videnspakken

EVA har afprøvet videnspakken i ledelsesteams, der selv har ønsket at gøre brug af videnspakken for at udvikle deres pædagogiske ledelsesarbejde. Designet for disse afprøvnings er observationer af møder fulgt op af gruppeinterviews med de deltagende ledere. Fokus i denne afprøvning er, at videnspakken er selvinstruerende.

Projektgruppe og samarbejdspartnere

Videnspakken er udviklet af en projektgruppe under projektledelse af chefkonsulent Mia Lange.

Designbureauet BGRAPHIC har udarbejdet den grafiske linje og stået for opsætning af vidensnotat, udviklingsredskab, plakat og PowerPoint-præsentation. Det infografiske bureau Ferdio har udviklet figurerne i videnspakken.